

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ДОБРОВОЛЬСЬКА Наталія Вікторівна

УДК 378.147.091.313 (043.5)

**ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ
НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ДІЛОВИХ ІГОР**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент,
Шевченко Людмила Станіславівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри інноваційних
та інформаційних технологій в освіті, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Антонова Олена Євгеніївна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки, м. Житомир;

кандидат педагогічних наук, доцент
Воробйова Євгенія В'ячеславівна,
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та
психології управління соціальними системами, м. Харків.

Захист відбудеться «28» квітня 2015 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий «27» березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Динамічні перетворення, що відбуваються в економічному житті нашої країни, посилюють потребу в діяльнісних, творчих фахівцях із високим рівнем інтелектуального розвитку, здатних до продуктивної праці, спроможних швидко реагувати на зміни, пропонувати нові, нестандартні рішення, генерувати оригінальні ідеї та пропозиції, розробляти унікальні стратегії їх втілення. Збільшення кількості організацій, що спеціалізуються на розробленні інноваційних стратегій управління, нове бачення адміністративних проблем та впровадження концепцій креативного менеджменту зумовлюють підвищення вимог до підготовки майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Зміна парадигми освіти в напрямку формування креативності неможлива без проведення теоретичних і прикладних досліджень, спрямованих на виявлення особливостей креативності як важливої особистісної якості майбутніх фахівців невиробничої сфери, чинників, принципів та ефективних методів розвитку означеної якості в майбутніх управлінців.

Аналіз досліджень у галузі професійної освіти, а саме: методологічних основ неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Г. Тарасенко та ін.); досліджень із проблем розвитку творчих здібностей, креативності (О. Антонова, О. Акімова, С. Дмитрук, В. Дружинін, Є. Ільїн, О. Куцевол, Л. Мацепура, О. Медведєва, В. Моляко, Т. Розова, В. Роменець, С. Сисоєва, З. Слєпкань, Д. Харрінгтон та ін.); різних аспектів підготовки менеджерів (Н. Андрущенко, К. Богатирьова, Л. Влодарська-Зола, Є. Воробйова, В. Ісаєв, Т. Качеровська, Т. Коваль, В. Лівенцова, В. Локшин, Л. Максименко, О. Самохвал, І. Сенча, Л. Стуколова, О. Фастовець та ін.) показав, що у вищих навчальних закладах (ВНЗ) нині пріоритетним є творчий характер підготовки випускників, розвиток творчого потенціалу та формування потреби в подальшому самопізнанні, саморозвитку й самовдосконаленні, впровадження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) навчання.

У роботах К. Батовріної, О. Харцій, Г. Чередніченко, Г. Хусаїнової досліджуються системоутворюючі характеристики креативності та творчої особистості майбутніх менеджерів. Проведений аналіз літератури свідчить, що нині збільшилася кількість досліджень із проблем формування креативності майбутніх фахівців невиробничої сфери, чинників, принципів та ефективних методів її розвитку.

Також у останні роки спостерігається підвищення інтересу дидактів і методистів до використання ігрових технологій у навчальному процесі. Накопичено значний досвід використання ділових ігор у різних ланках системи підготовки кадрів (Н. Андрущенко, М. Бірштейн, А. Вербицький, О. Дубинчук, Н. Захарченко, В. Ісаєв, В. Коваленко, В. Петрук, І. Полещук, В. Рибальський, І. Сироежин, В. Трайнів, П. Щербань, Л. Якубовська та ін.); упровадження ігрових методів із використанням ІКТ (В. Биков, А. Верлань, М. Головань, В. Заболотний, А. Єршов, М. Жалдак, М. Кадемія, В. Ключко, А. Коломієць, Ю. Машбиць, Є. Полат, І. Теплицький, Л. Шевченко та ін.); розвитку творчих здібностей, креативності засобами ділових ігор (О. Гаврилова, Л. Мацепура, Н. Слюсаренко). На думку вчених, ділова гра інтенсифікує процес навчання й тісно пов'язує його з практичною діяльністю, надає навчанню предметного та соціального контекстів і тим самим дозволяє змодельовати більш адекватні (порівняно з традиційним навчанням) умови

формування особистості фахівця, розвитку творчого мислення, креативності.

Не применшуючи цінності названих вище досліджень, доречно констатувати, що проблема формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор допоки не дістала належного висвітлення. Теорія і практика професійної освіти окреслила низку суперечностей, що підлягають розв'язанню дослідно-експериментальним шляхом між: необхідним рівнем сформованості креативності майбутніх управлінців та реальним рівнем підготовки випускників економічних ВНЗ; прагненням студентів продукувати оригінальні економічні ідеї, розв'язувати нестандартні завдання та обмеженими можливостями їх реалізації шляхом використання традиційних методів навчання в звичній системі університетської підготовки; значними потенційними можливостями використання ділових ігор у формуванні креативності майбутніх менеджерів і недостатністю науково-методичного забезпечення цього процесу; необхідністю в креативних викладачах, готових до освоєння методик формування креативності та низькою мотивацією педагогів до використання та впровадження інновацій.

Отже, актуальність визначеної проблеми, недостатня розробленість її в науковій і методичній літературі, а також нагальна потреба в подоланні означених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукових досліджень Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою: «Методика використання ділових ігор для розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців економічного профілю» (реєстраційний номер 0110U006353). У дослідженні враховано вимоги Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах», Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах», інших нормативних актів МОН України, що регламентують діяльність ВНЗ України.

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (02.04.2005 р., протокол № 5) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (27.06.2006 р., протокол № 6).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури з'ясувати сутність поняття «креативність майбутніх менеджерів невиробничої сфери» та можливості використання ділових ігор для формування креативності особистості.

2. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор, розробити організаційно-педагогічну модель їх реалізації та здійснити експериментальну перевірку.

4. Розробити методику формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх менеджерів невиробничої сфери у ВНЗ України.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування креативності менеджерів невиробничої сфери буде більш ефективним на основі впровадження таких педагогічних умов:

- розвиток мотивів творчої самореалізації студентів шляхом створення творчого навчального середовища;
- розроблення та впровадження в навчальний процес ділових ігор із використанням веб-ресурсів;
- педагогічна підтримка майбутніх менеджерів невиробничої сфери під час організації та проведення ділових ігор.

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* (аналіз педагогічної, соціально-психологічної, науково-методичної та спеціальної літератури для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, моделювання, з'ясування сутності та структури креативності майбутніх управлінців); *емпіричні* (спостереження, бесіда, інтерв'ювання, анкетування, тестування, аналіз продуктів творчої діяльності, що використовувалися для визначення рівня креативності студентів; формувальний експеримент застосовувався з метою перевірки ефективності педагогічних умов та організаційно-педагогічної моделі формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор); *статистичні* методи застосовувалися для опрацювання одержаних емпіричних даних, кількісного аналізу результатів і забезпечення їх вірогідності.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася головним чином на базі Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (ВТЕІ КНТЕУ), а також у Вінницькому національному технічному університеті, Вінницькому національному аграрному університеті, Українському державному університеті фінансів та міжнародної торгівлі (м. Київ), Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Дослідження проводилося поетапно – з 2006 по 2014 рік. У ньому взяли участь 634 особи (614 студентів та 20 науково-педагогічних працівників).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови (розвиток мотивів творчої самореалізації студентів шляхом створення творчого навчального середовища; розроблення та впровадження в навчальний процес ділових ігор із використанням веб-ресурсів; педагогічна підтримка майбутніх менеджерів невиробничої сфери під час організації та проведення ділових ігор) та

організаційно-педагогічну модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор; схарактеризовано зміст і структуру креативності; визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий) та відповідні критерії (спонукально-аксіологічний, інформаційно-пізнавальний, дієво-практичний), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери;

– *уточнено* поняття «креативність менеджера невиробничої сфери», «творче навчальне середовище», «ділова гра з використанням веб-ресурсів»; методики діагностики креативності майбутніх менеджерів;

– *подальшого розвитку* набули положення, що стосуються поняття креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери; форми та методи професійної підготовки студентів засобами ділових ігор.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи *розроблено та впроваджено* низку ділових ігор («Виробнича нарада», «Вирішення конфліктної ситуації», «Атестація працівників», «Шість капелюхів», «Віртуальне підприємство» та ін.); веб-квестів «Креативний менеджер», «Економічний спецназ» для формування креативності; програму школи педагогічної майстерності для професорсько-викладацького складу «Формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор»; *укладено* методичні рекомендації «Методика формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор» для викладачів і студентів ОКР «бакалавр», галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» напряму підготовки 030601 «Менеджмент». Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях із проблем професійної підготовки майбутніх менеджерів та з питань застосування ділових ігор із метою розвитку креативності майбутніх фахівців.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка № 0127/1319 від 26.04.2013 р.), Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі (м. Київ) (довідка № 321 від 24.04.2013 р.), Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет (довідка № 63 від 30.04.2013 р.), Вінницького національного технічного університету (довідка № 248 від 17.04.2013 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 801 від 27.05.2013 р.), Вінницького національного аграрного університету (довідка № 12-48-2806 від 14.11.2014 р.)

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати одержані особисто дисертантом. У статті, написаній у співавторстві з Р. Гуревичем, дисертантом окреслено шляхи формування креативності майбутніх менеджерів; у статті написаній у співавторстві з Г. Рудоміним, проаналізовано значення ділової гри у підготовці менеджерів; у методичних рекомендаціях, укладених спільно з Г. Рудоміним, розроблено загальну структуру та зміст практичного заняття з теми «Транспортна задача» у формі ділової гри.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні та практичні результати і загальні висновки наукових пошуків доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «The science:

theory and practice: materials of final international scientifically» (Praha, 2005), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2006, 2012), «Наукові дослідження – теорія і експеримент’ 2007» (Полтава, 2007), «Сучасний стан і тенденції розвитку економіки регіонів в контексті євроінтеграційних процесів» (Ялта, 2007), «Ринки товарів та послуг України в умовах економічного зростання» (Вінниця, 2008), «Розвиток наукових досліджень – 2010» (Полтава, 2010), «Актуальные проблемы современной науки и пути их решения» (Красноярск, 2010), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2011), «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2012), «Проблемы и перспективы развития образования в России» (Новосибирск, 2013); на *всеукраїнських* науково-методичних конференціях «Інноваційний розвиток вищої освіти» (Київ, 2010), «Реформування економічної системи України в контексті міжнародного співробітництва VII» (Вінниця, 2011), «Теоретико-методологічні та практичні проблеми підготовки фахівців за ступеневою системою освіти» (Харків, 2010), «Проблема інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища» (Харків, 2012); «Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті (ІСТЕ-2012)» (Полтава, 2012), «Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти» (Вінниця, 2012); другій регіональній конференції студентів магістратури, аспірантів, здобувачів і докторантів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2012); науково-методичних семінарах у ВТЕІ КНТЕУ.

Основні положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем ВТЕІ КНТЕУ, кафедр педагогіки й інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 25 публікаціях (із них – 22 одноосібних), 8 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 4 – у закордонних виданнях, 5 – статей у збірниках наукових праць, 8 – тез у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків на 108 сторінках і списку використаних джерел (що містить 251 найменування, із яких 10 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 297 сторінок, з яких основного тексту – 188 сторінок, 13 таблиць на 4 сторінках та 9 рисунків на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність і доцільність; сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет і гіпотезу дослідження; схарактеризовано методологічні та нормативно-правові засади наукової роботи; розкрито її наукову новизну, теоретичне та практичне значення; представлено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні основи формування креативності майбутніх менеджерів»** – розглянуто креативність як психолого-педагогічне поняття, сутність і структуру креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери;

схарактеризовано роль ділових ігор у розвитку креативності майбутніх фахівців.

Аналіз психологічних і педагогічних досліджень із проблеми дослідження дозволив визначити, що креативність – це складне, багатопланове, неоднорідне явище, що проявляється в різноманітті теоретичних і експериментальних напрямів його вивчення. Це поняття нині не можна назвати чітко визначеним і сталим як у зарубіжних, так і у вітчизняних дослідженнях. Виокремлено декілька напрямів трактування науковцями дефініції креативність, а саме: особистісний (В. Сластьонін, А. Маслоу, Н. Роджерс, О. Яковлева та ін.), когнітивний (Ф. Баррон, Е. де Боне, Дж. Гілфорд, С. Меднік, Р. Стернберг, П. Торренс та ін.) та синтезуючий (Д. Бого-явленська, В. Дружинін, Є. Ільїн та ін.).

З'ясовано, що формування креативності особистості є однією з важливих проблем у психології й педагогіці. В психології креативність особистості трактують як сукупність тих особливостей психіки, що забезпечують продуктивні перетворення у діяльності особистості. В педагогічних дослідженнях – як здатність до творчості, з урахуванням активного впливу соціального середовища.

Провідною ідеєю дослідження обрано положення про те, що креативність – це здатність особистості до нестандартного, нешаблонного, конструктивного мислення і поведінки; вміння приймати оригінальні та ефективні рішення; здатність творчо ставитися до своєї професійної діяльності. Тобто креативність – це здатність до творчості, її детермінанта, рушійна сила. Обґрунтовано, що теоретична підготовка майбутніх менеджерів із економіки, психології, бізнесу, маркетингу та інших професійно-орієнтованих дисциплін є показником їхнього професіоналізму. Проте, крім знань майбутні фахівці повинні володіти мистецтвом управління та мати креативні здібності, що передбачає: розвиток дивергентного мислення; здатності запропонувати новий спосіб використання об'єкта; спроможності до генерування значної кількості ідей, аналізу, уяви; до визначення і постановки проблеми, уміннями знаходити асоціації, прагнути вдосконалюватися; мати розвинені цілеспрямованість, інтуїцію, мотивацію, образне мислення, увагу.

На основі аналізу психологічних (Н. Вишнякова, К. Торшина, О. Харцій, Т. Розова та ін.) і педагогічних (К. Батовріна, І. Гриненко О. Дунаєва, О. Куцевол, В. Фрицюк, І. Шахіна, Г. Хусаїнова та ін.) досліджень сформульовано авторське визначення поняття «креативність менеджера невиробничої сфери. Виокремлено структурні компоненти та відповідні їм критерії креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери: мотиваційно-ціннісний (спонукально-аксіологічний критерій), когнітивний (інформаційно-пізнавальний критерій), поведінковий (дієво-практичний критерій).

Проаналізовано потенційні можливості застосування ділових ігор у процесі формування креативності студентів економічних ВНЗ. Визначено, що основними перевагами ділової гри є те, що майбутні менеджери невиробничої сфери можуть уявити себе в певній ролі, на певній посаді (що сприяє розвитку такого показника креативності як наявність внутрішньої мотивації до творчої самореалізації на посаді менеджера невиробничої сфери); уявити конкретні ситуації, що можуть виникнути на підприємстві, у колективі (розвивається такий показник креативності як готовність розв'язувати управлінські завдання в ситуаціях невизначеності); набутти конкретного досвіду вирішення проблеми за короткий час (розвивається такий

показник креативності як базові управлінські навички й досвід творчої діяльності). Розроблення та впровадження ділових ігор дозволяє значно скоротити час накопичення професійного досвіду майбутніми фахівцями; дає можливість експериментальним шляхом досліджувати різні варіанти розвитку подій, застосовувати різні стратегії розвитку поставлених проблем, що забезпечує формування вмінь та навичок прийняття ефективних рішень у нестандартних ситуаціях майбутніми менеджерами невиробничої сфери.

У другому розділі – **«Педагогічні умови та модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор»** – на основі аналізу психологічної, педагогічної та методичної літератури і досвіду роботи економічних ВНЗ визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови та розроблено організаційно-педагогічну модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

На підставі огляду наявних моделей педагогічних явищ і процесу розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців різних галузей, моделей застосування ділових ігор у навчальному процесі побудовано організаційно-педагогічну модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Ця модель є цілісною та динамічною системою, що опирається на загальнодидактичні принципи та є керованим процесом у зв'язку з наявністю в її структурі мети, завдань, педагогічних умов, методів, форм і методик діагностики креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Структуру спроектованої моделі унаочнено на рис. 1.

Визначено, що розвиток мотивів творчої самореалізації студентів шляхом створення творчого навчального середовища – одна з педагогічних умов ефективного формування креативності майбутніх управлінців засобами ділових ігор. Представлено авторське бачення творчого навчального середовища як сукупності видів, засобів, форм і технологій підготовки майбутніх менеджерів невиробничої сфери, що ефективно та результативно забезпечують формування та всебічний розвиток творчої особистості студентів; стимулювання всіх суб'єктів навчання до творчої активності, самореалізації, саморозвитку, самовиховання; створення умов для постійного збільшення частки самостійної роботи; підвищення ефективності вищої освіти та престижності праці менеджера, створюють умови для самоствердження та розвивають мотиви творчої самореалізації.

З метою створення та впровадження творчого навчального середовища розроблено й апробовано низку ділових ігор, а саме: «Адаптація молодого менеджера», «Виробнича нарада», «Вирішення конфліктної ситуації», «Атестація працівників», «Шість капелюхів», «Кубування» та ін. Доведено, що їх використання забезпечує привабливий характер творчої діяльності студентів та формування внутрішньої готовності студентів до розвитку креативності; стимулює бажання включатися в творчі пошуки шляхів реалізації особистісно значущих інноваційних підходів і мотиви самореалізації в професійній діяльності; залучає майбутніх менеджерів до пізнавально-пошукової діяльності з метою набуття досвіду креативної поведінки; формує позитивне ставлення до розв'язання управлінських завдань.

Доведено, що створення та впровадження творчого навчального середовища, забезпечує: колективну взаємодію під час проведення ділових ігор; стимулювання та підтримку творчої активності студентів; пріоритетність особистісної, а не

Рис. 1. Організаційно-педагогічна модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

функціонально-рольової взаємодії учасників ділових ігор; сприятливий для навчання емоційний клімат. А також розвиток таких показників креативності, як готовність розв'язувати управлінські завдання в ситуаціях невизначеності (саме такі ситуації вирішувалися в спеціально розроблених ділових іграх); знання в галузі менеджменту, бізнесу, маркетингу, знання технологій управлінської діяльності (ці знання перестали бути для студентів лише теорією, оскільки вони їх постійно застосовували в процесі розв'язування квазіпрофесійних ситуацій, що виникали під час ділових ігор); швидкість, гнучкість, оригінальність мислення (проблемні завдання в іграх навчали генерувати нові ідеї, формували здатність до нестандартних рішень); розвиток комунікабельності, уміння переконувати, цілеспрямованості, здатності впливати на підлеглих тощо.

Розробка та впровадження в навчальний процес ділових ігор із використанням веб-ресурсів – друга педагогічна умова формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Під поняттям «ділова гра з використанням веб-ресурсів» ми розуміємо гру, в розробленні та проведенні якої використовують веб-сторінку, веб-сайт, веб-портали та інші електронні ресурси, що зберігаються на веб-серверах у вигляді різних форматів (текстового, графічного, аудіо-, відео-форматів та ін.).

У процесі дослідження нами було підготовлено й апробовано веб-квести «Креативний менеджер» і «Економічний спецназ». Під час їх виконання використовувалися завдання, що імітують професійну діяльність майбутніх менеджерів невиробничої сфери, а також ситуаційні вправи. Студентам пропонувалися варіативні завдання з використанням веб-ресурсів трьох рівнів: репродуктивні, проблемні й творчі. Завдання репродуктивного характеру були спрямовані на точне відтворення теоретичного матеріалу в галузі менеджменту, бізнесу, маркетингу, знань технологій управлінської діяльності та передбачали роботу з текстами електронних посібників, статей, монографій, Інтернет-ресурсів, із складання таблиць, схем та ін. Завдання проблемного характеру були спрямовані на те, щоб спонукати студентів до генерування й аналізу ідей, до виявлення ініціативи в діяльності. Як правило, в цій ситуації їм пропонувалося обговорити найбільш гострі проблеми, що можуть виникати у професійній діяльності менеджера невиробничої сфери. Кожний студент мав можливість висувати різноманітні гіпотези й доводити їх, виявляючи швидкість, гнучкість, оригінальність, асоціативність мислення. Завдання творчого характеру були спрямовані на те, щоб студенти долучалися до створення власних проектів, веб-квестів, ситуаційних завдань, показуючи добре розвинені професійні вміння, спрямованість особистості на пошук нових методик, засобів і прийомів діяльності.

Доведено, що з метою розвитку креативності, допомоги в оволодінні сучасними методами та прийомами прийняття рішень із питань загального та функціонального менеджменту, бізнес-планування, економіки, управління персоналом, одержання навичок проведення господарсько-фінансових операцій і виконання службових обов'язків на окремих робочих місцях, використання ІКТ для автоматизації управлінської діяльності (програм 1С-Підприємство, Парус-підприємство, Project Expert, Person-Pro, Microsoft Excel, Microsoft Word та ін.), навчальну практику студентів доцільно проводити у формі ділової гри «Віртуальне підприємство».

Педагогічна підтримка майбутніх менеджерів невиробничої сфери під час

організації та проведення ділових ігор – третя педагогічна умова. В дослідженні педагогічну підтримку трактуємо як процес спільного зі студентами визначення їхніх власних інтересів, цілей і можливостей формування креативності, шляхів подолання перешкод і проблем, що заважають їхньому творчому розвитку в процесі організації та проведення ділових ігор. Головна мета педагогічної підтримки – розвиток самостійності, внутрішніх мотивів до творчої самореалізації в майбутній професійній діяльності; поступове та цілеспрямоване формування креативності.

Розроблено й апробовано програму школи педагогічної майстерності для професорсько-викладацького складу «Формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор», основна мета якої ознайомлення викладачів із сутністю та структурою поняття «креативність», умовами, методами і формами її формування у майбутніх фахівців, методикою створення ділових ігор, веб-квестів.

У процесі проходження програми викладачі навчалися створювати підтримуюче середовище емпатійної та творчої взаємодії зі студентами в пізнавальній, дослідницькій, предметній діяльності та в спілкуванні; бачити у кожному студентові унікальну особистість; бути не носієм істини, а джерелом інформації й досвіду, доступним для кожного студента; підтримувати їхню ініціативу в різних видах творчої діяльності із застосуванням ділових ігор.

Аналіз сучасних наукових джерел, вивчення досвіду роботи професорсько-викладацького складу, практики роботи ВНЗ, власного педагогічного досвіду, підтвердив, що формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери є невід’ємним елементом їхньої професійної підготовки, а впровадження педагогічної підтримки студентів, підготовка викладачів до використання в навчальному процесі інноваційних методик, і зокрема, ділових ігор, сприяє формуванню креативності студентів.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери»** – висвітлено методику проведення педагогічного експерименту та здійснено узагальнення результатів педагогічного експерименту.

Дослідно-експериментальна робота проводилась у чотири етапи.

На підготовчому етапі (2006-2008 рр.) проведено аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної, методичної літератури з теми дослідження, проаналізовано різні підходи до розв’язання проблеми формування креативності майбутніх менеджерів, розглянуто передовий педагогічний досвід із використання інноваційних та ІКТ навчання, зокрема, ділових ігор у навчальному процесі ВНЗ. Визначено теоретико-методичні основи, сформульовано мету, гіпотезу, завдання, розроблено методику та програму педагогічного дослідження.

На констатувальному етапі (2009-2010 рр.) уточнено умови проведення експерименту; здійснено вибір і вирівнювання контрольних та експериментальних груп на основі визначення вхідного рівня креативності студентів за спонукально-аксіологічним (спостереження, анкетування, тестування, визначення самооцінки творчих здібностей (О. Тунік); експрес-методом Джонсона, опитувальником САМОАЛ (за А. Лазуткіним)), інформаційно-пізнавальним (метод експертних оцінок, опитувальників «Визначення креативного потенціалу менеджерів», методика О. Лачінса «Гнучкість мислення»; тест Торенса (вербальна та образна

частини); модифікований тест Н. Вишнякової «Креативність») і дієво-практичним критеріями (спостереження, анкетування, тестування, аналіз продуктів творчої діяльності), відповідними показниками та рівнями (високим, середнім, низьким). Для зручності проведення розрахунків усі експериментальні групи були об'єднані нами в одну експериментальну групу (ЕГ). Усі контрольні групи – в одну контрольну групу (КГ). Перевірка однорідності груп, а тим самим правильність вибірки здійснювалася з використанням критерія згоди Пірсона (χ^2 -хі-квадрат) $\chi^2_{\text{крит.}} = 0,127 < \chi^2_{\text{експ.}}$.

Констатувальний етап дослідження підтвердив наявність факту невідповідності традиційної підготовки майбутніх менеджерів у економічних ВНЗ динамічним потребам сучасних установ невиробничої сфери. Так, низький рівень креативності виявлено у 36 % студентів, середній – у 50 %, високий – у 14 %. У більшості респондентів спостерігалася низька внутрішня мотивація до творчої самореалізації; студенти не усвідомлювали необхідності формування креативності для майбутньої професійної діяльності; володіли недостатнім рівнем знань у галузі менеджменту, бізнесу, маркетингу, практичних умінь у цій галузі тощо.

На формувальному етапі (2010-2013 рр.) обґрунтовано визначені педагогічні умови формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери; розроблено ділові ігри для їх реалізації, підготовлено дидактичні матеріали для проведення занять; впроваджено програму школи педагогічної майстерності для професорсько-викладацького складу «Формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор». Цей етап передбачав створення творчого навчального середовища шляхом впровадження ділових ігор, включення студентів ЕГ у самостійну індивідуально-творчу діяльність із урахуванням їхніх креативних можливостей і здібностей під час розроблення індивідуальних професійно спрямованих творчих проєктів у формі веб-квестів; проходження практики у формі ділової гри «Віртуальне підприємство», цілеспрямовану внутрішньовузівську підготовку викладачів до педагогічного керівництва процесом формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери.

На підсумковому етапі (2013-2014 рр.) систематизовано й опрацьовано експериментальні дані. Проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи. Сформульовано загальні висновки. З'ясовано, що за спонукально-аксіологічним критерієм у ЕГ значно зросла кількість студентів із високим (на 13,3 %) і середнім (на 2,9 %) рівнями креативності, а кількість студентів із низьким рівнем зменшилася (на 21,2 %); у КГ динаміка рівнів – 0,8 %, 0,8 % та 2,6 %, відповідно. За інформаційно-пізнавальним критерієм у ЕГ також значно зросла кількість студентів із високим і середнім рівнями креативності: на 6,2 % і 15 %, а число студентів із низьким рівнем зменшилося на 21,2 %; у КГ – 1,2 %, 1,3 % та 2,5 %, відповідно. За дієво-практичним критерієм у ЕГ також значно зросла кількість студентів із високим і середнім рівнем креативності (на 12,9 % і 22,1 %), а число студентів із низьким рівнем зменшилося (на 35 %); у КГ групах ці зміни складають: 0,4%, 4,3% та 4,6 %, відповідно.

Проведене експериментальне дослідження підтвердило ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. В студентів ЕГ відбулися статистично значущі кількісні та

якісні зміни в основних структурних компонентах креативності, що знайшло комплексний вияв у загальній позитивній динаміці рівнів креативності майбутніх менеджерів. Так, у ЕГ, на відміну від КГ, на статистично значущому рівні зменшилася кількість студентів із низьким (із 36,3 % до 10,4%), водночас зросла кількість студентів із середнім (із 50 % до 65 %) і високим (із 13,7 % до 24,6%) рівнями креативності (рис. 2).

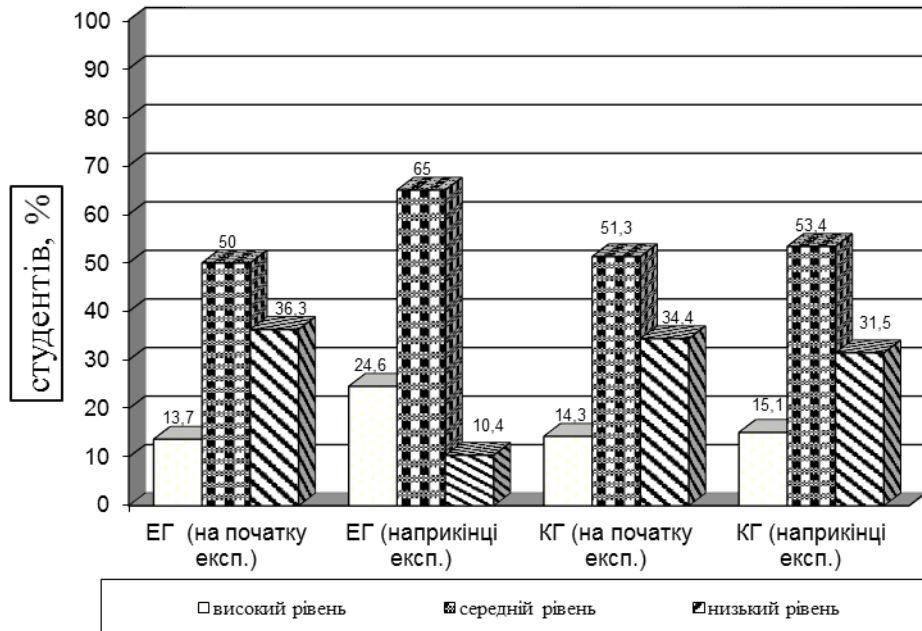

Рис. 2. Порівняння результатів діагностики креативності майбутніх менеджерів на початку та наприкінці експерименту.

Використання t-критерію Стюдента засвідчило статистичну достовірність цих змін ($\alpha=0,05$); $t_{\text{табл}} = 1,97$, із урахуванням ступеня вільності $v = N1 + N2 - 2 = 478$ і коефіцієнта значущості $\alpha = 0,05$. За результатами підрахунків $t_{\text{експ}}=6,32$. Оскільки $6,32 > 1,97$, можна зробити висновок про статистично значущу різницю результатів формувального експерименту в ЕГ. За час проведення формувального експерименту в КГ також відбулися певні зміни в розвитку креативності студентів, однак вони не настільки виражені, як у ЕГ й не досягають рівня статистичної значущості.

Організація занять із використанням ділових ігор одержала позитивну оцінку як у студентів, так і у викладачів. Результати формувального етапу експерименту дали підстави зробити висновок, що впровадження визначених педагогічних умов якісним чином впливає на зміну рівня креативності студентів; а розроблена й апробована методика формування креативності засобами ділових ігор сприяє більш ефективній професійній підготовці майбутніх менеджерів невиробничої сфери у економічних ВНЗ.

Проведене дослідження показало, що мета досягнута, поставлені завдання – розв'язані, висунута гіпотеза знайшла своє підтвердження. Це дозволило сформулювати загальні **висновки**.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури та особливостей професійної підготовки менеджерів визначено, що креативність є детермінантою

успішної управлінської діяльності, оскільки чинить позитивний вплив на реалізацію майбутніми управлінцями професійних обов'язків, сприяє швидкому ухваленню рішень, розробці оригінальних стратегій, впровадженню інновацій та ін., що зумовлює необхідність цілеспрямованого розвитку креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в процесі професійної підготовки. Обґрунтовано необхідність пошуків нових методів інтенсифікації навчального процесу, створення оптимальних умов для формування креативності, перегляду вимог до майбутніх менеджерів, здатних до творчої управлінської діяльності.

У дослідженні обґрунтовано сутність поняття «креативність майбутнього менеджера невиробничої сфери», схарактеризовано педагогічні та психологічні основи цього поняття як інтегративної особистісної характеристики, що виявляється у здатності відходити у процесі прийняття управлінських рішень від традиційних схем (ураховуючи особливості цільового ринку, форм організації торгівлі та способів підтримання конкурентоспроможності), творчому виконанні своїх функцій, вмінні та сміливості самостійно ставити проблеми, генерувати нестандартні ідеї, швидко розв'язувати проблемні ситуації в управлінській діяльності.

Визначено місце ділових ігор у підготовці майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Основні переваги їх використання полягають у тому, що ділові ігри зміщують акцент із «системи знань» на «систему формування навичок, умінь, способів поведінки», тобто на значущу діяльність для конкретної професії. З'ясовано, що в ділових іграх основний акцент доцільно ставити на формування вмінь та навичок, професійно значущих рис. Схарактеризовано роль ділових ігор у розвитку креативності майбутніх фахівців, доведено, що гра як метод навчання не лише значною мірою забезпечує розвиток особистості, спонукає її до досягнення мети, але й, створюючи атмосферу творчості, сприяє формуванню її креативності.

2. Зважаючи на погляди українських і зарубіжних дослідників щодо креативності, виокремлено структурні компоненти креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий. Відповідно до виділених компонентів визначено критерії та відповідні показники сформованості креативності: спонукально-аксіологічний критерій (наявність внутрішньої мотивації до творчої самореалізації на посаді менеджера невиробничої сфери; готовність вирішувати управлінські завдання в ситуаціях невизначеності; мотивація саморозвитку, віра в свої можливості); інформаційно-пізнавальний критерій (знання в галузі менеджменту, бізнесу, маркетингу, знання технологій управлінської діяльності; швидкість, гнучкість, оригінальність, асоціативність мислення; знання особливостей розвитку організацій та їхньої конкурентоспроможності); дієво-практичний критерій (володіння прийомами генерування й аналізу ідей, ініціатива в діяльності; здатність впливати на підлеглих, контактність; базові управлінські навички, досвід творчої діяльності). Уточнено рівні (високий, середній, низький) сформованості креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери.

3. Узагальнення результатів аналізу психологічної та педагогічної літератури, констатувального етапу дослідження, сучасної практики професійної підготовки майбутніх менеджерів невиробничої сфери, власного досвіду викладання дало змогу визначити педагогічні умови формування креативності майбутніх менеджерів

невиробничої сфери (розвиток мотивів творчої самореалізації студентів шляхом створення творчого навчального середовища; розроблення та впровадження в навчальний процес ділових ігор із використанням веб-ресурсів; педагогічна підтримка майбутніх менеджерів невинробничої сфери під час організації та проведення ділових ігор). Визначені педагогічні умови покладені в основу розробленої організаційно-педагогічної моделі формування креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери засобами ділових ігор, що комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, форми, методи, напрями педагогічного супроводу та компоненти, критерії, показники та рівні сформованості креативності студентів.

Аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту засвідчив, що за критеріями сформованості креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери мали місце позитивні зміни, а саме, рівень готовності студентів КГ суттєво не змінився (високий рівень креативності виявлено у 15,1 % респондентів, середній – у 53,4 %, низький – у 31,5 %), у ЕГ високий рівень креативності встановлено у 24,6 % студентів, середній – у 65 %, низький – у 10,4 %. Додаткова перевірка даних із використанням методів математичної статистики підтвердила, що зміни в ЕГ є статистично значущими.

Узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили ефективність визначених педагогічних умов і дієвість розробленої організаційно-педагогічної моделі формування креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери. Встановлено, що найбільш ефективними та результативними засобами розвитку креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери є: впровадження ділових ігор в навчальний процес під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін; Веб-квести; проведення навчальної практики студентів у формі ділової гри «Віртуальне підприємство» з використанням веб-ресурсів, упровадження викладачами ділових ігор чи елементів гри у навчальний процес. Ми дійшли висновку про можливість і доцільність використання запропонованих педагогічних умов для формування креативності студентів, котрі якісним чином впливають на підвищення рівня креативності в майбутніх менеджерів невинробничої сфери. Цим підтверджується ефективність запропонованої нами методики формування креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери засобами ділових ігор.

4. За результатами досліджень укладено й апробовано методику формування креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери, що включає низку ділових ігор та індивідуальних професійно орієнтованих творчих проектів у формі веб-квестів; програму та методичне забезпечення навчальної практики у формі ділової гри «Віртуальне підприємство» з використанням веб-ресурсів; програму школи педагогічної майстерності для професорсько-викладацького складу «Формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор».

Отже, експериментальна перевірка обґрунтованих педагогічних умов формування креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери, оброблення даних методами математичної статистики підтвердили гіпотезу про те, що рівень креативності майбутніх менеджерів невинробничої сфери можна підвищити шляхом упровадження в професійну підготовку майбутніх фахівців обґрунтованих у дослідженні педагогічних умов. Наявність позитивної динаміки за всіма критеріями

креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери свідчить про те, що поставлена мета дослідження досягнута.

Узагальнення результатів теоретичної й експериментальної роботи дало змогу розробити й впровадити в практику методичні рекомендації для професорсько-викладацького складу, студентів економічних ВНЗ щодо формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор. Розроблена методика може бути використана в подальших дослідженнях із проблем професійної підготовки майбутніх менеджерів та з питань застосування ділових ігор із метою розвитку креативності майбутніх фахівців.

Проведене дослідження, певна річ, не претендує на остаточне і вичерпне розв'язання проблеми формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Перспективи подальших досліджень полягають, зокрема, у з'ясуванні можливостей формування креативності майбутніх фахівців інших спеціальностей; у питанні вдосконалення організації навчального процесу з використанням ділових ігор, у питанні впливу сучасного соціуму на розвиток творчих здібностей студентів тощо.

Основні результати дослідження викладені в таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кардаш Н. В. Використання елементів ділової гри на заняттях з вищої математики майбутніх менеджерів / Н. В. Кардаш // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ООО «Планер», 2005. — [вип. 8]. — С. 307-311.

2. Кардаш Н. В. Вплив ігрових методів навчання на формування творчої особистості майбутніх менеджерів / Н. В. Кардаш // Наукові записки Ніжинського державного університету ім Миколи Гоголя : психолого-педагогічні науки ; редкол. : А. І. Кузьмінський (головний редактор) та ін. — Ніжин : Ніжинський державний університету імені Миколи Гоголя, 2005. — [вип. 4]. — С. 116-119.

3. Кардаш Н. В. Формування творчих здібностей як основа креативності майбутніх менеджерів / Н. В. Кардаш // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2006. — [вип. 10]. — С. 321-327.

4. Добровольська Н. В. Використання Веб-квестів для формування креативності майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. — [вип. 28]. — С. 296-300.

5. Добровольська Н. В. Роль ігрових методів навчання у формуванні креативності майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 33]. — С. 340-345.

6. Добровольська Н. В. Структура креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери / Н. В. Добровольська // Сучасні інформаційні технології та

інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — [вип. 35]. — С. 236-241.

7. Добровольська Н. В. Щодо питання використання ділових ігор у процесі підготовки майбутніх менеджерів туристичної індустрії / Н. В. Добровольська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — [вип. 36]. — 2013. — С. 248-253.

8. Добровольська Н. В. Проблема професійної підготовки майбутніх менеджерів невиробничої сфери / Н. В. Добровольська // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. — Рівне : Редакційно-видавничий центр Національного університету водного господарства та природокористування, 2013. — №1. — С. 221-224.

9. Добровольская Н. В. Креативность менеджера как ключевой компонент его профессиональной компетентности / Добровольская Наталия // Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky. — 2014. — №4. — С. 21-24.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Кардаш Н. В. Про ігрові форми навчання у вузі / Н. В. Кардаш // The science: theory and practice : Volume 15. Pedagogical sciences. — Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o. ; Prague, Czechia, 2005. — Р. 51-53.

11. Кардаш Н. В. Ділові ігри як засіб формування креативності майбутніх менеджерів / Н. В. Кардаш // Дидактика професійної школи : збірник наукових праць. — Хмельницький : ХНУ, 2006. — [вип. 4]. — С. 50-57.

12. Кардаш Н. В. Використання ділових ігор в навчальному процесі як засіб формування професіоналізму майбутніх менеджерів / Н. В. Кардаш, Г. А. Рудомін // Сучасний стан і тенденції розвитку економіки регіонів в контексті євроінтеграційних процесів : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. — Ялта, 2007. — С. 276-279.

13. Гуревич Р. С. Креативность будущих менеджеров как неотъемлемая составляющая их профессионализма / Р. С. Гуревич, Н. В. Добровольська // Актуальные проблемы современной науки и пути их решения : материалы международной научной конференции аспирантов и докторантов. — Красноярск : Красноярский государственный торгово-экономический институт, 2010. — С. 245-249.

14. Добровольська Н. В. Методичні рекомендації і завдання до проведення практичних занять з використанням ПК та ділових ігор із дисципліни «Економіко-математичне моделювання» / [укладачі Н. В. Добровольська, Г. А. Рудомін]. — Вінниця : ВТЕІ, 2010. — Ч. I : Математичне програмування. — 2010. — 108 с.

15. Добровольська Н. В. Методичні рекомендації та завдання до практичних занять з дисципліни «Математика для економістів». / Н. В. Добровольська. — Вінниця : Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2011. — Ч. I : Теорія ймовірностей та математична статистика. — 2011. — 75 с.

16. Добровольська Н. В. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх менеджерів невиробничої сфери / Н. В. Добровольська // Вища освіта України. — К. : Вид-во «Гнозис», 2011. — Додаток 2 до №3. — [том 4 (29)]. — С. 538-545.

17.Добровольська Н. В. Використання інноваційної технології Веб-квест при викладанні математичних дисциплін для майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. ; [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. — Львів : ЛДУ БЖД, 2012. — [част. 1]. — С. 257-260.

18.Добровольская Н. В. Деловая игра как форма контекстного обучения способствующая развитию креативности будущих менеджеров / Н. В. Добровольская // Проблемы и перспективы развития образования в России : сборник материалов XXII Всероссийской научно-практической конференции ; под общ. ред. С.С. Чернова. — Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. — С.156-160.

19.Добровольська Н. В. Методика формування креативності майбутніх менеджерів засобами ділових ігор : методичні рекомендації для викладачів та студентів ОКР «бакалавр», галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» напряму підготовки 030601 «Менеджмент» / Н. В. Добровольська. — Вінниця, 2014. — 128 с.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

20.Кардаш Н. В. Про доцільність використання ділових ігор / Н. В. Кардаш // Наукові дослідження – теорія та експеримент' 2007 : матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції. — Том 4. — Полтава : Видавництво «ІнтерГрафіка», 2007. — С.64-68.

21.Добровольська Н. В. Значення ділових ігор у розвитку креативності майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Теоретико-методологічні та практичні проблеми підготовки фахівців за ступеневою системою освіти : матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції. — Харків : ХДУХТ, 2010. — С. 290-292.

22.Добровольська Н. В. Ділові ігри у викладанні дисциплін математичного циклу / Н. В. Добровольська // Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти: збірник наукових праць. — Вінниця : ФОП Данилюк В. Г., 2011. — [вип. 8]. — С. 416-420.

23.Добровольська Н. В. Щодо проблеми викладання математичних дисциплін майбутнім менеджерам / Н. В. Добровольська // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. ; редкол. : Р. С. Гуревич (голова) [та ін.]. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 3]. — С. 32-36.

24.Добровольська Н. В. Проблема підготовки майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Проблема інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища : збірник матеріалів Міжнародної науково-методичної конференції. — Том 2. «Сучасні підходи до забезпечення якості вищої освіти». — Харків : Вид-во «Форт», 2012. — С. 34-37.

25.Добровольська Н. В. Комп'ютерні ділові ігри при підготовці майбутніх менеджерів / Н. В. Добровольська // Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті (ІСТЕ-2012) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів. — Полтава : ТОВ «АСМІ», 2012. — С. 7-9.

АНОТАЦІЇ

Добровольська Н. В. Формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України. – Вінниця, 2015.

У роботі проаналізовано теоретичні засади досліджуваної проблеми, розкрито сутність та структуру креативності, визначено компоненти, критерії та показники, схарактеризовано рівні сформованості креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови (розвиток мотивів творчої самореалізації студентів шляхом створення творчого навчального середовища; розробка та впровадження в навчальний процес ділових ігор із використанням веб-ресурсів; педагогічна підтримка майбутніх менеджерів невиробничої сфери під час організації та проведення ділових ігор) та організаційно-педагогічну модель формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

За результатами досліджень розроблено методичні рекомендації для професорсько-викладацького складу, студентів економічних ВНЗ щодо формування креативності майбутніх менеджерів невиробничої сфери засобами ділових ігор.

Ключові слова: креативність, менеджери невиробничої сфери, ділові ігри, творче навчальне середовище, веб-ресурси.

Добровольская Н. В. Формирование креативности будущих менеджеров непроеизводственной сферы средствами деловых игр. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины. – Винница, 2015.

В диссертации рассмотрена проблема формирования креативности будущих менеджеров непроеизводственной сферы средствами деловых игр. На основе анализа психологической и педагогической литературы и особенностей профессиональной подготовки менеджеров определено, что креативность является детерминантой успешной управленческой деятельности, поскольку оказывает положительное влияние на реализацию будущими управленцами профессиональных обязанностей, способствует быстрому принятию решений, разработке оригинальных стратегий, внедрению инноваций и др., что предопределяет необходимость целеустремленного развития креативности будущих менеджеров непроеизводственной сферы в процессе профессиональной подготовки. Обоснована необходимость поисков новых методов интенсификации учебного процесса, создания оптимальных условий для формирования креативности, пересмотра требований к будущим менеджерам, способным к творческой управленческой деятельности.

В исследовании предложено определение «креативности будущего менеджера непроеизводственной сферы» как интегративной личностной характеристики, которая проявляется в способности отходить в процессе принятия управленческих

решений от традиционных схем (учитывая особенности целевого рынка, форм организации торговли и способов поддержания конкурентоспособности), творческом выполнении своих функций, умении и смелости самостоятельно ставить проблемы, генерировать нестандартные идеи, быстро разрешать проблемные ситуации в управленческой деятельности.

Выделены следующие структурные компоненты креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы: мотивационно-ценностный (побудительно-аксиологический критерий), когнитивный (информационно-познавательный критерий), поведенческий (действенно-практический критерий). Уточнены уровни (высокий, средний, низкий) сформированности креативности студентов.

Обобщение результатов анализа психологической и педагогической литературы, констатирующего этапа исследования, современной практики профессиональной подготовки будущих менеджеров, собственного опыта преподавания помогло определить педагогические условия формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы (развитие мотивов творческой самореализации студентов путем создания творческой учебной среды; разработка и внедрение в учебный процесс деловых игр с использованием веб-ресурсов; педагогическая поддержка будущих менеджеров непроизводственной сферы во время организации и проведения деловых игр).

Определенные педагогические условия положены в основу разработанной организационно-педагогической модели формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы средствами деловых игр, что комплексно отображает цель, задание, педагогические условия, формы, методы, направления педагогического сопровождения и компоненты, критерии, показатели и уровни сформированности креативности студентов.

Обобщенные результаты опытно-экспериментальной работы засвидетельствовали эффективность определенных педагогических условий и действенность разработанной организационно-педагогической модели формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы. Установлено, что наиболее эффективными и результативными средствами развития креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы являются: внедрение деловых игр в учебный процесс при изучении профессионально-ориентированных дисциплин; веб-квесты; проведение учебной практики студентов в форме деловой игры «Виртуальное предприятие» с использованием веб-ресурсов, внедрение преподавателями деловых игр или элементов игры в учебный процесс.

По результатам исследований заключена и апробирована методика формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы, которая включает ряд деловых игр; индивидуальных профессионально ориентированных творческих проектов в форме веб-квестов; программу и методическое обеспечение учебной практики в форме деловой игры «Виртуальное предприятие» с использованием веб-ресурсов; программу школы педагогического мастерства для преподавательского состава «Формирование креативности будущих менеджеров средствами деловых игр».

Следовательно, экспериментальная проверка обоснованных педагогических условий, обработка данных методами математической статистики подтвердили гипотезу о том, что уровень креативности будущих менеджеров непроизводственной

сферы можно повысить путем внедрения в профессиональную подготовку обоснованных в исследовании педагогических условий. Наличие позитивной динамики по всем критериям креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы свидетельствует о том, что поставленная цель исследования достигнута.

Обобщение результатов теоретической и экспериментальной работы дало возможность разработать и внедрить в практику методические рекомендации для преподавателей, студентов экономических ВУЗов относительно формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы средствами деловых игр. Разработанная методика может быть использована в дальнейших исследованиях проблемы профессиональной подготовки будущих менеджеров и по вопросам применения деловых игр с целью развития креативности будущих специалистов.

Проведенное исследование не претендует на окончательное и исчерпывающее решение проблемы формирования креативности будущих менеджеров непроизводственной сферы. Перспективы дальнейших исследований заключаются, в частности, в выяснении возможностей формирования креативности будущих специалистов других специальностей; в вопросе совершенствования организации учебного процесса с использованием деловых игр, в вопросе влияния современного социума на развитие творческих способностей студентов.

Ключевые слова: креативность, менеджеры непроизводственной сферы, деловые игры, творческая учебная среда, веб-ресурсы.

Dobrovolska N.V. Forming of Creativity of Future Managers of Non-Productive Sphere by Means of Business Games. – Manuscript.

Thesis for candidate degree of Pedagogical Science on specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Vinnytsya State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy, Ministry of education and science of Ukraine. – Vinnytsya, 2015.

This dissertation is devoted to the issue of forming of future managers' of non-productive sphere creativity by means of business games.

This work analyzes theoretical basis of investigated problem, discloses essence and structure of creativity, defines criteria, parameters, and characterizes levels of future managers' of non-productive sphere creativity forming. Pedagogical conditions were theoretically substantiated (development of motives of students' creative self-realization through the establishment of creative learning environment; development and implementation of business games into educational process by using web resources; pedagogical support of future managers of non-productive spheres during organization and realization of business games) and organizational-pedagogical model of future managers' of non-productive spheres creativity forming by means of business games.

The effectiveness of the defined organizational-pedagogical conditions and model was experimentally verified. Methodical recommendations on the formation of creativity of future managers of non-productive sphere by means of business games for professors and lecturers, students of economical universities were developed.

Key words: creativity, managers of non-productive sphere, business games, creative learning environment, web resources.

Видавець
ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №4136 від 11.08.2011 р.

Підписано до друку 24.03.2015 р.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Друк офсетний
Ум.-друк.арк. 1 Наклад 100 прим.
Друк ПП Балюк І.Б.
М.Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15.
Тел./факс: (0432) 52-08-02